

LAPEDATU, Ioan Alexandru

N. 6 iulie 1844, Colun – m. 25 martie 1878, Braşov. Poet, prozator, dramaturg şi publicist. Fiul lui Alexa, primar şi al Anei (n. Panga). Şcoala primară săsească la Hosman, apoi Gimnaziul romano-catolic din Sibiu (1860-1868). Obţine o bursă a societăţii „Transilvania“, urmând studii de filologie clasică la Collège de Saint-Barbe şi Collège de France. Cursuri de limba şi literatura greacă, limba şi literatura latină, istoria literaturii franceze, istoria literaturii germane, istoria literaturii engleze, lingvistică şi filosofie la Sorbonne (1868-1870). După izbucnirea războiului franco-german (în 1870), studii doctorale în litere şi filosofie la Universitatea din Bruxelles (1871). Profesor de filologie clasică la Colegiul Mare Ortodox din Braşov (1871-1878). Debutează cu poezia *Fetiţa şi turturica* în revista *Aurora română* (1865). Colaborează la *Familia*, *Albina Pindului*, *Traian* şi *Orientul latin*. Întemeiază şi conduce, alături de Visarion Roman, revista *Albina Carpaţilor. Foaie beletristică, ştiinţifică şi literară* (1877-1880). Publică poezii, naraţiuni istorice, piese de teatru şi basme. Piesele sale, *Fântâna de piatră* şi *Tribunul*, creionează un clasicist preocupat de valenţele reflexiv-moralizatoare ale teatrului.

Cu o solidă pregătire literară, istorică şi filosofică, Lapedatu intuieşte importanţa limbii şi a rostirii în valorizarea culturii româneşti. Între 1869-1870, susţine în revista *Familia*, alături de Iosif Vulcan, necesitatea înfiinţării unui teatru naţional în Transilvania. Fidel spiritului revoluţiei de la 1848, Lapedatu alătură crezului artistic cel naţional. În acest context, „chestiunea teatrală“ se înscrie pe o linie ideologică şi moralizatoare, autorul propunând selectarea valorilor trecutului istoric şi cultural, precum şi cultivarea limbii, apelul autorului suferind, însă, pe alocuri, de mărci patriotarde. Scrierile sale teoretice descriu căile de constituire a unui fond moral, pentru creaţia dramaturgică, şi a unui fond material, pentru institu-

țiile teatrale. Urmând modelul francez, Lapedatu recomandă înființarea unei reuniuni literare, cu dezbateri publice și insistă pentru o recunoaștere a virtuților artei actorului: „să ne convingem că arta nu degradează, ci înalță“. Preocupările dramaturgice din această perioadă, similare cu cele ale lui Mihai Eminescu (de care l-a legat o strânsă prietenie), vizează îmbogățirea repertoriului teatral românesc.

Cele două lucrări teatrale ale sale, *Fântâna de piatră* (1869) și *Tribunul* (1870), îl așază pe Lapedatu în suita celor preocupați de istoria și de destinul cultural al Transilvaniei. Piesele sale urmează îndeaproape *Eglodei pastorale* (1826) a lui Timotei Cipariu, dar și dramei constituită „din materii și daturi interesante chiar românești în cinci acturi“ a lui Alexandru Gavra, *Șincai și Samuil Clain în Câmpii Elisului* (1844).

Fântâna de piatră, „schiță dramatică într-un act“, va fi considerată de Lapedatu (dar și de autorii istoriilor literare) ca nerealizată literar. Acțiunea, preluată dintr-o veche baladă este redusă la gestul nesocotit al soției boierului Demetru, de a-și ucide propriului copil, în clipa în care descoperă adulterul soțului. Construcția dramatică este deficitară, iar eroii par a fi nevoiți să își rostescă replicile urmând scheme sumare, lipsite de o logică interioară. Dramă a iubirilor vinovate, *Fântâna de piatră* nu reușește să impună dintre personaje decât pe Elena, amestec de nebunie și de pasiune erotică.

Tribunul este o dramă în trei acte, plasată în mijlocul evenimentelor anului 1848, însă elementele istorice ale piesei întrețin un raport nefiresc cu acțiunea personajelor. Spațiul dramatic se lărgeste dincolo de șansele unei reprezentări scenice, acțiunea fiind arbitrar aleasă în timpul revoluției. Intenția autorului a fost, evident, aceea de a realiza personaje emblematic, însă trama, cu pretext de eveniment istoric, pare artificial tensionată. În cea mai mare parte, acțiunea piesei se petrece în afara scenei, dialogul fiind construit pe istorisiri prin care se încearcă evocarea laturii profetice a evenimentelor și înfierarea celor care s-au îndepărtat de neam.

Conflictul din piesa *Tribunul* se desfășoară pe o dublă axă: a ciocnirii dintre iobagi și nobilii maghiari și a iubirii nepermise dintre Tereza, fiica prefectului Laszlo, și Teodor, tribun

al revoluției. Personajele au conturate trăsături clare – într-o manieră oarecum maniheistă, pe ideea luptei dintre bine și rău –, dar, fapt salvator întrucâtva pentru construcția dramatică, nu sunt lipsite de dileme ale conștiinței. Tereza trăiește între pasiunea pentru Teodor și datoria de a urma sfaturile părinților. Dan, camaradul tribunului, îl suspectează pe Teodor de trădare, în timp ce Laszlo suportă chinul interior al trecutului său de iobag. Lapedatu se distanțează de soluțiile scriitorilor romantici, creând personaje cu o natură dublă, chiar dacă, în evoluția dramei, acestea vor deveni puțin credibile. Prin sfârșitul violent al eroilor, Tereza și Teodor, se caută o reconfigurare a tragicului, însă tenta moralizatoare și actul final, neașteptat, ne îndepărtează de o atare propunere. *Tribunul* este o dramă expozitivă, cu răsturnări de situații ce urmăresc să surprindă și să creeze emoții. Primele reprezentații ale piesei au avut loc, în 1874, la Cluj, și, în 1876, la Făgăraș.

Opera: *Fântâna de piatră*, în „Familia“, nr. 14-15, 1869; *Tribunul*, în „Familia“, nr. 13-19, 1870; *Încercări în literatură*, Brașov, 1874; *Nuvele istorice*, I-II, Sibiu, 1905, 1906; *Mira, fata de împărat*, Sibiu, 1909; *Încercări în literatură*, ediție îngrijită, prefață și bibliografie de D. Vatamaniuc, Cluj-Napoca, 1976.

Referințe critice: I. Vulcan, în *Familia*, nr. 10, 1874; V. Gr. Pop, *Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei de la început și până astăzi, în ordine cronologică*, II, 1876; I. Vulcan, în *Familia*, nr. 14, 1878; A. Bârseanu, *Ion Lăpădatu, 1844-1878*, 1898; *Enciclopedia română*, III, 1898-1904; A. Densușianu, *Istoria literaturii române*, 1898; I. Slavici, în *Studii și documente literare*, II, 1931-1946; N. Iorga, *Istoria literaturii contemporane*, I, 1934; N. Iorga, *Oameni cari au fost*, I, 1934; I. Matei, *Ion Al. Lăpădatu*, 1934; D. Braharu, *Nuvela istorică în literatura română transilvană. Ion Al. Lăpădatu (1844-1878)*, 1936; *Omagiu fraților Alexandru și Ion I. Lăpădatu la împlinirea vârstei de 60 de ani*, 1936; H.P. P[etrescu], *Un îndrumător al culturii poporului: I. Alex. Lapedatu*, 1936.; I. Lupaș, *Profesorul Ioan Alex. Lapedatu*, 1937; [?], în *România literară*, nr. 1, 1939; V. Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, 1944; S. Goga, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Seria Philologia*, VI/2, 1961; I. Breazu, *Studii de literatură*

română și comparată, I, îngrijit de Mircea Curticeanu, 1970; *Cărturari brașoveni. Sec. XV-XX. Ghid biobibliografic*, 1972; D. Vatamaniuc, în Ioan Al. Lapedatu, *Încercări în literatură*, 1976; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, 1979; I. Opriș, *Alexandru Lapedatu în cultura românească*, 1996; I. Opriș, *Alexandru Lapedatu și contemporanii săi*, 1997.

Tiberius Vasiniuc